

Liškař, Čestmír

Vývoj a perspektivy bulharského školství : vývoj školství v BLR

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. I, Řada pedagogicko-psychologická. 1977-1978, vol. 26-27, iss. 112-113, pp. [21]-46

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/112845>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ČESTMÍR LIŠKAŘ

**VÝVOJ A PERSPEKTIVY
BULHARSKÉHO ŠKOLSTVÍ
VÝVOJ ŠKOLSTVÍ V BLR**

Vznik a rozvoj bulharského školství do r. 1944

První školou v Bulharsku, o které máme písemné zmínky, byla škola Klementa Ochridského (* 926). Jako všechny školy na Východě, byla i tato škola zaměřena na výuku náboženství. Podobné školy se zakládaly i na jiných místech Bulharska, avšak rozvoj klášterních škol nastal až ve 14. století, což časově spadá do období, kdy se začal šířit mysticismus. Nejvíce proslula v této době škola Řehoře Sinajského, navštěvovaná Bulhary, Srby a Řeky. Jeho žák Theodosius založil v Kilifarevu blízko Trnova (Tirnovu) školu, do níž chodili žáci všech sousedních národů, především Srbové, Rumuni a Maďaři. Příímý žák Theodosiův — Evtimi, poslední patriarcha bulharský, rozšířil vyučování na škole v Trnově o literární a gramatické vzdělání. Po roce 1393 odešel odtud před pronásledováním Turků do Bělehradu Konstantin Kostenečný, známý tím, že zaváděl jako jeden z prvních pedagogů při výuce čtení metodu hláskovací místo metody abecední.

Období turecké nadvlády nepřálo rozvoji bulharské kultury a školství. Aby tuto dobu, naplněnou terorem a násilím, Bulhaři přežili, přešla část obyvatelstva k islámskému náboženství. Další část obyvatelstva, hlavně městského, se pomalu helenizovala a ztrácela postupně svou národnost. Řeckému patriarchovi se totiž podařilo dosáhnout od Turků právo spravovat po stránce náboženské všechny křesťany na balkánském poloostrově. Výsledkem bylo, že se z písemných památek vytrácel národní jazyk, a pokud se bulharsky vůbec psalo, užívalo se písmo řeckého. Domácí jazyk žil jen na některých školách klášterních a farních. Tyto školy, známé v historii školství jako školy „celní“, měly primitivní ráz. Kněz nebo mnich shromáždil v cele kláštera nebo kostela pět až deset žáků, které učil opět primitivními prostředky číst a psát. V prvé čtvrtině 18. století se klášterní a farní školy staly do určité míry školami veřejnými. Vedle nich existovaly „celní“ školy (kili) soukromé, v nichž vyučovaly často osoby neschopné pro nemoc jiné práce.

První moderní laická škola, vybavená potřebným zařízením a vedená učitelem s patřičnou pedagogickou přípravou, byla otevřena v r. 1835 v Gabrovu. Další školy podobného typu se pak zakládaly i na jiných místech. Od starých „celních“ škol se lišily tím, že místo řečtiny nebo staré bulharštiny v nich nastupoval lidový jazyk. Školy měly samostatnou budovu, jejich osnovy byly přizpůsobeny současným potřebám společnosti.

Poněvadž turecká vláda neposkytovala veřejným bulharským školám žádnou podporou, starali se o vydržování a budování škol soukromníci, cechy a částečně i místní církevní činitelé. Zřizování škol vyššího stupně bylo spojeno se značnými potížemi, protože tu chyběli učitelé. Pokud vůbec byli, vzdělávali se v Řecku, Rusku nebo v západní Evropě. Středoškolská výuka netrvala všude stejně. Často škola vyššího stupně navazovala na školu elementární, jak tomu bylo např. v Šumenu (3 + 3). Každá vyšší škola měla svůj vlastní učební plán a žila si po svém. Poněvadž školy nepodléhaly žádnému zákonodárství, pečovaly o ně jak v městech, tak na vesnicích školní výbory, volené obyvatelstvem. Učitelé byli pochopitelně na těchto školních výborech zcela závislí, špatně placeni, většinou v natu- ráliích. Z toho důvodu také učitelé často školy rok od roku měnili.

Po osvobození Bulharska z tureckého jářma v r. 1878 nastupuje v této zemi rozvoj kapitalismu, začíná éra panování buržoazie. V prvních letech nezávislého Bulharska přicházejí ke slovu i demokratické tendence, zřejmě pod vlivem ruských demokratů a francouzských utopistů. Tyto demokratické tendence se projeví i v oblasti školství. Pod vlivem pokrokových sil, domáhajících se demokratizace, světskosti a národního charakteru vzdělání, přistoupilo se k zakládání sítě bezplatných počátečních škol a začaly se organizovat i školy vyššího stupně, které měly vychovávat novou bulharskou inteligenci. V roce 1878 byla zavedena tříletá povinná školní docházka do elementární školy, od roku 1880 docházka čtyřletá. Rozvoj školství se neobešel bez překážek. Nedostávalo se nových školních budov. V prvních letech po osvobození se zmenšil i počet učitelů, kteří vystudovali v Rusku nebo v západní Evropě, a to z toho prostého důvodu, že se ucházeli o místa lépe honorovaná. Učitelský sbor bylo nutno proto doplňovat často lidmi postrádajícími příslušnou kvalifikaci. Tento stav se pak napravoval zřizováním pedagogických kursů a pedagogických škol. Rozšířila se síť středních škol, univerzitní studia bylo nutno však i nadále absolvovat v cizině.

V roce 1891 — po sjednocení knížectví bulharského s Východní Rumelií v Království bulharské — byl vydán školský zákon, který zrušil autonomii jednotlivých škol; ty byly napříště podřízeny ministerstvu školství. V r. 1888 bylo otevřeno v Sofii historickofilologické oddělení pedagogického kursu na vysokoškolské úrovni pro vzdělání středoškolských učitelů, následujícího roku oddělení fyzikálně matematické a po dalších třech letech oddělení právnické. Tyto kursy se staly zárodkem sofijské univerzity, zřízené v r. 1903.

Zákonem z r. 1909 byla vytvořena v Bulharsku jednotná školská organizace, která zahrnovala mateřskou školu od 4—7 let, školu počáteční od 7 do 11 let, na ni navazující progymnázium od 11 do 14 let, pětileté gymnázium a odborné školy, konečně pak školy vysoké. V tomto systému byla povinná pouze čtyřletá škola prvního stupně. Pro žáky, kteří nemohli chodit do progymnázíí, byly zřizovány tzv. doplňovací kursy. Hlavní rozdíl školského systému vytvořeného podle zákona z r. 1909 ve srovnání se systémem dřívějším záležel v tom, že místo dřívějších vyšších obecných škol se zavedla progymnázia. Zdálo by se tedy, že jde o opatření demokratické, protože byla vytvořena jednotná bulharská škola; návštěva progymnázíí byla totiž bezplatná a obecně přístupná. Ve skutečnosti však

zákon sloužil buržoazii, která si ze školy vytvořila nástroj třídního panství. V chudších městech a na vesnicích se zřizovaly jen školy počáteční a pouze ve větších obchodních a průmyslových střediscích školy střední, které však byly pro děti ze sociálně slabých vrstev obyvatelstva prakticky nepřístupné.

Po první světové válce, kdy vláda v Bulharsku přešla do rukou maloroľnické strany Stambulijského, byla prosazena nová školská reforma (1921). Podle ní se povinná školní docházka prodloužila na sedm let. Pro gymnázia se zakládala ve všech místech, v nichž bylo ve čtvrté třídě počáteční školy více než 20 žáků. Prvé tři ročníky škol třetího stupně byly pro všechny žáky stejné (označené jako reálka) a teprve další dvě třídy byly specializovány na gymnázia klasická, reálná, pedagogická aj.

Léta 1923–1944 jsou obdobím monarchofašistické diktatury v Bulharsku. Školská soustava sloužila výlučně cílům buržoazní politiky. V důsledku této politiky nenavštěvovalo každý rok kolem 100 tisíc dětí ve školním věku vyučování. V 1600 lokalitách nebylo vlastně žádných škol.¹⁾ Rovněž střední škola sloužila cílům třídní školské politiky, zvláště po r. 1934, kdy se zrušily všechny politické strany a zavedl se autoritativní režim — fašistická diktatura. Byly vytvořeny dva typy středních škol — tříleté reálky a pětiletá gymnázia, zřizovaná hlavně v oblastech, kde převládala buržoazie. Vstup na vysokou školu byl umožněn pouze absolventům gymnázií. Tato reforma se vysvětlovala jako preventivní opatření proti „nadprodukcii inteligence“.

O výsledcích reakční školské politiky svědčí tyto údaje: v r. 1944, před převzetím vlády lidem, nemělo 27 % obcí školy, asi poloviny školních budov se nevyužívalo, 12–15 % dětí ve věku povinné školní docházky nechodilo do školy, kolem 30 % obyvatelstva tvořili analfabeti.²⁾ Zvláště velké bylo procento analfabetů mezi obyvatelstvem turecké a cikánské národnosti. I v těchto krajně nepříznivých podmínkách se pokrokové vrstvy bulharské společnosti v intencích dávných tradic staraly nadále o rozvoj národní kultury, třebaže se tak dělo více méně ilegálně. Tento proud měl také vliv na rozvoj vzdělání a výuky po svržení fašistického režimu v r. 1944, kdy nastává nová etapa rozvoje Bulharska.

Rozvoj školství v BLR v letech 1944–1959

Po vítězství antifašistického lidového povstání v září 1944 a nastolení vlády pracujícího lidu se vytvořily v Bulharsku příznivé podmínky pro rozvoj vzdělání. Základem tohoto procesu se stal program Národní fronty, přijatý 18. září 1944. Pokud jde o školství, bylo v tomto programu vyjádřeno odhodlání přebudovat celý školský systém na demokratických a vědeckých základech, vybudovat v masovém měřítku školní budovy,

¹ Mieczysław Pęcherski, Oświata i szkolnictwo w Ludowej Republice Bułgarii, Warszawa 1970, s. 24.

² Podle údajů UNESCO bylo v r. 1934 v Bulharsku 35 % analfabetů mezi obyvatelstvem starším 15 let. Srov.: UNESCO L'éducation dans le monde. Organisation et statistiques, Paris 1955, s. 15.

umožnit vyšší vzdělání všemu obyvatelstvu, vymýtit autoritativní ideologii.

Směrnice, v nichž je zřejmý vliv sovětské pedagogiky, staly se základem osvětové politiky lidové vlády, zformulované v ústavě schválené v r. 1947 (čl. 79). Z ústavy vyplývají takové zásady socialistické osvětové politiky jako všeobecnost výchovy a vzdělání, zestátnění a zesvětštění školství, právo učit se v mateřském jazyku. Naproti tomu nebyla ještě zavedena úplná bezplatnost školní docházky. Bezplatná byla pouze škola, do níž chodili žáci v rámci povinné školní docházky. Ta měla zahrnovat děti a mládež ve věku od 7 do 15 let. Ve škole střední byly zavedeny poplatky, jejichž výše se řídila materiálním postavením rodičů.³⁾

Bulharské školství se v té době nacházelo v nezáviděníhodné situaci. Byl nedostatek učitelů i školních budov. Bylo nutno vypracovat urychleně nové osnovy a školní učebnice očištěné od vlivu fašistické ideologie, učebnice, které by odpovídaly pokrokovým tendencím nové demokratické bulharské školy.

Důležitým dokumentem v rozvoji školství v Bulharsku byl Zákon o lidovém vzdělání, vydaný v r. 1948. V něm byly stanoveny úkoly jednotlivých stupňů a typů škol, vymezena pravomoc tehdejšího ministerstva školství a kultury, jemuž měly podléhat všechny školy s výjimkou škol vysokých a kursů podléhajících ministerstvu národní obrany, zahraničních věcí, zdravotnictví a spojů (§ 1).

Velký význam pro další rozvoj školství měl V. sjezd Bulharské komunistické strany, na němž byly vytyčeny úkoly 5letého plánu rozvoje národního hospodářství. Usnesení sjezdu obsahovalo vedle programu industrializace a kolektivizace i mechanizace zemědělství též směrnice pro rozvoj školství, a to zvýšení ideově politického působení školy na mládež a zavedení jednotného vzdělávacího systému, který by odstranil pozůstatky starého školského systému, opírajícího se o zásady dualismu ve výchově.

Počínaje r. 1950 začalo se v BLR s budováním jednotného školského systému realizovaného jedenáctiletými všeobecně vzdělávacími školami. Pokusné vyučování na jedenáctiletce bylo zahájeno v Sofii, další rok bylo otevřeno již 146 těchto škol.⁴⁾

Paralelně s novým systémem fungoval i systém dosavadní s progymnáziem a gymnáziem, jehož články byly:

1. Předškolní výchovná zařízení.
2. Základní škola, sestávající ze 2 stupňů:
 - a) počáteční školy — I.—IV. třída, pro žáky ve věku od 7 do 10 let,
 - b) progymnázia — I.—III. třída, popřípadě V.—VIII. třída, pro žáky ve věku od 11 do 13 let.

Na základní školy navazovala tato učiliště:

3. Všeobecně vzdělávací gymnázium — 4třídní, které existovalo buď jako samostatná škola s třídami I.—IV., nebo jako třetí stupeň úplné střední školy (třída VIII.—XI.).

4. Technické gymnázium — 3—4leté nebo 5leté, fungující jako úplná střední škola.

³ Просвещение в Народной Республике Болгарии, София 1959, стр. 8.

⁴ Найден Ча к ъ р о в, Развитие и постижения на народното образование у нас, София 1954, стр. 41.

5. Odborná učiliště — průmyslová, zemědělská a jiná s dobou výuky od 1 do 3 let, která neplnila funkci úplných středních škol.
6. Dvouleté učitelské instituty, navazující na úplnou střední školu.
7. Vysoké školy.

Nově zaváděný systém se strukturálně členil na školy počáteční s třídami I.—V., školy základní s třídami I.—VIII. a úplné školy střední s třídami I.—XI. Pokud fungovala úplná jedenáctiletá škola, tvořily třídy I.—IV. kurs nižší, třídy V.—VII. kurs střední a třídy VIII.—XI. kurs vyšší. Rozumí se, že do konečné likvidace starého systému stále ještě byla na některých místech zachována samostatná progymnázia a gymnázia, jejichž název se však v systému jednotné všeobecně vzdělávací školy již neobjevil.

Změny v organizaci a v systému školství doprovázelo i úsilí o vytvoření nových teoretických základů vzdělání a výchovy. Velkou úlohu tu sehrála možnost seznámit se se zkušenostmi sovětské školy a s tvorbou sovětské pedagogické literatury. V r. 1948 byl v BLR vydán překlad učebnice pedagogiky B. Jesipova a M. Gončarova. Bulharští učitelé měli výhodu v tom, že jim pro blízkost obou jazyků nečinilo potíže studovat sovětskou pedagogickou literaturu v originále. Seznámení se s teoretickými zásadami i praktickými výsledky práce sovětského školství usnadnilo práci při tvorbě osnov a školních učebnic, opírajících se o filozofické a ideologické základy marxismu-leninismu. Bylo vyvinuto též velké úsilí, aby se vykořenil analfabetismus a aby se rozšířilo vzdělání dospělých. Začala se realizovat povinná školní docházka pro děti od 7 do 15 let, umožnila se výuka v mateřském jazyce jiným národnostem žijícím na území Bulharska.

V roce 1955 ministerstvo školství a kultury začlenilo do výchovně vzdělávacího procesu polytechnické vyučování. Ve třídách „nižšího“ kursu byly zavedeny ruční práce po 1 hodině týdně, ve „středním“ kursu jedna hodina týdně práce ve školních dílnách nebo pokusných pozemcích a ve „vyšším“ kursu jedna hodina týdně technického kreslení.

V roce 1957 ÚV KSB v Usnesení o dalším rozvoji školství upozornil, že střední všeobecně vzdělávací škola nepřipravuje mládež dostatečně pro život. Posláním této školy nemůže být pouze příprava pro úřednickou práci a vysokoškolské studium. Mládež si musí osvojit i patřičné vědomosti a dovednosti, které vyžaduje průmysl a zemědělství.⁵⁾ Již tehdy byl vyjádřen požadavek, se kterým bylo možno se setkat ve všech socialistických školských reformách: spojit vědecké poznání s produktivní prací žáků. Tento požadavek souvisel se zjištěním, že škola — zvláště škola všeobecně vzdělávací — je odtržena od potřeb života i společnosti budující socialismus, tak i se skutečností, že značná část maturantů nepokračovala ve studiích na vysoké škole a byla nucena nastoupit práci ve výrobních podnicích. Proto také na jaře 1959 vypracovalo ministerstvo školství návrh na školskou reformu, která byla podrobena všennárodní diskusi. Výsledky diskuse byly shrnuty na plénu Komunistické strany Bulharska 21. května 1959 a 3. července 1959 národní shromáždění schválilo Zákon o těsnějším spojení školy se životem a o dalším rozvoji lidového vzdělání v Bulharské lidové republice.

⁵ Н. Чакъров, Ж. Атанасов, История на образованието и педагогическата мисъл в България, София 1962.

Školská reforma v r. 1959

Hlavním cílem školské reformy, jejíž právní základy stanovil zákon z r. 1959, bylo přizpůsobení školského systému, tj. jak školské organizace, tak obsahu a metod práce školy, současné etapě společenského a ekonomického rozvoje země, jak to formuluje i obecný název zákona „spojení školy se životem“. Pokud jde o změnu v školském systému, byla prodloužena povinná školní docházka v základní škole ze 7 na 8 let. Prodloužení povinné školní docházky bylo logickým důsledkem poskytnout žákům širší základní vzdělání a připravit je lépe pro studium na školách středních. Poněvadž však doba výuky na školách středního stupně — jak všeobecně vzdělávacích, tak i odborných — zůstala beze změn, prodloužila se celková školní docházka na školách všeobecně vzdělávacích na 12 let místo dosavadních 11, na odborných učilištích z 9 na 11 let, v technikumech z 11–12 let na 12–13let. Toto prodloužení školní docházky umožnilo všem žákům, aby si osvojili širší vzdělání jak všeobecné, tak odborné.

Hlavní změnou v obsahu a metodách vzdělání bylo zavedení polytechnické výchovy do všeobecně vzdělávacích škol a spojení školní výuky žáků s produktivní prací. Zákon z r. 1959 zavedl rovněž určité změny v odborném školství. Šlo o to, aby se zmírnilo jednostranné zaměření na odbornou způsobilost a přitom se nedbalo o všestranný rozvoj osobnosti potlačením jiných složek výchovy. Odborné školy byly proto povinny zajistit žákům nejenom výchovu polytechnickou a odbornou, nýbrž též výchovu tělesnou, estetickou a mravní. Tím se měl odstranit dualismus ve školství, který je typický pro systém vzdělání v kapitalistických zemích, oddělujících všeobecné vzdělání od vzdělání odborného. Jak jsme se již zmínili, měl se tento proces urychlit včleněním polytechnické výchovy do škol všeobecně vzdělávacích, a naopak na školách odborných posílením všeobecného vzdělání. Výrazem této tendence bylo pak i právo absolventů technikům studovat na vysokých školách všech směrů.

Realizace školské reformy nebyla snadná. Radikální přeměna modelu školy si vyžádala i změny obsahu výuky a celé organizace výchovně vzdělávacího procesu. Všichni učitelé nebyli na tuto revoluci připraveni a nebyly pro ni vytvořeny i všechny podmínky — zvláště pokud jde o materiální základnu. Zákon z r. 1959 předpokládal, že se reforma školství uvede v život již počínaje rokem 1960/61 a zakončí se během 4–5let. Bylo nutno zřídít dílny na školách a vybavit je náležitým zařízením; to ovšem nebylo nijak snadné. Velké potíže vyvstaly při zajišťování míst pro žáky na pracovištích. Instituce, které měly tato místa na závodech podle školského zákona zajišťovat, neměly v tomto ohledu dostatek zkušeností. Místa se přidělovala proto zcela náhodně, od případu k případu. Pracovní činnost žáků neodpovídala vždy předpisům o bezpečnosti a hygieně práce platným pro mladistvé. Nadto byl nedostatek učitelů, kteří by byli schopni efektivně řídit produktivní práci žáků. Rovněž učitelé všeobecně vzdělávacích předmětů, jako je matematika, fyzika, chemie, biologie, nebyli ještě připraveni realizovat novou koncepci školy, v níž by se integrovalo vzdělání všeobecné, polytechnické a odborné, což se projevilo hlavně v teoretické rovině.

Na I. učitelském sjezdu v r. 1962 se poukazovalo na těžkosti, s nimiž se

učitelé i řídicí orgány při zavádění výrobní praxe do všeobecně vzdělávacích škol setkávali. Ředitelé škol upozorňovali na běžnou praxi, že žáci, místo aby se účastnili bezprostředně výrobní činnosti, byli nuceni omezit se na pouhé pozorování výrobního procesu, a to z toho důvodu, že zaměstnanci závodů měli již své ustálené pracovní a výrobní plány, které podle jejich mínění žáci nemohli dodržovat.

Není tedy překvapující, že se nesplnil předpoklad, že se absolventům všeobecně vzdělávacích středních škol s polytechnickým vzděláním usnadní vstup do výroby. Pracoviště nerespektovala odbornou kvalifikaci získanou na všeobecně vzdělávací polytechnické škole a i nadále přijímala ochotněji absolventy škol odborných.

Za tohoto stavu se stal aktuální problém cíl všeobecně vzdělávací střední školy i její společenská funkce. Bylo třeba stanovit profil žáka této školy, její vztah ke škole odborné a vysoké, její místo v celém školském systému Bulharské lidové republiky. Situace, která takto vznikla, stala se předmětem diskusí v letech 1964–1967. V r. 1967 byl vypracován ministerstvem školství projekt nového učebního plánu, v němž se jednoznačně podtrhuje, že cílem polytechnické výchovy, která je i nadále důležitým článkem všeobecně vzdělávací školy, není profesionální příprava, nýbrž všestranný rozvoj mládeže, její výchova k práci i k pozdější odborné orientaci. Všeobecné vzdělání, vzdělání polytechnické a výchova k práci umožní tak absolventům v krátkém čase osvojit si příslušnou profesi po skončení školy.

Druhou zásadní změnou je zavedení diferenciacie obsahu vzdělání v třídách IX.–XI. Místo jednotného učebního plánu se zřizují dvě větve: humanitní a matematicko-přírodovědná. Diferenciacie je víceméně umírněná, vyznačuje se pouze různým přidělem hodin věnovaných předmětům příslušné větve. Současně s novými učebními plány byly vypracovány i nové osnovy, které pak byly vyzkoušeny v letech 1967/68–1968/69 na 14 experimentálních školách.

Realizace školské reformy v Bulharsku tak potvrzuje tezi, že zásadní přebudování školství vyžaduje příprav jak z hlediska teoretického, tak praktického, projevujícího se ve zváženosti možností materiální základny této reformy i přípravy učitelských kádrů schopných novou školskou koncepcí v terénu realizovat.

Rozvoj školství v letech 1960–1969

Nejdůležitějším výsledkem školské politiky v BLR v šedesátých letech byl přechod ze 7leté povinné školní docházky na docházku 8letou. Podle údajů z r. 1976 byla povinná školní docházka v té době realizována na 98,9%. Úplná realizace povinné 8leté školní docházky umožnila značný rozvoj školství odborného. Počet odborných škol v letech 1960–1969 se zdvojnásobil, a tím se zdvojnásobil i počet jejich žáků. Jak se potvrdilo na červencovém zasedání pléna ÚV KSB v r. 1969,⁶⁾ více než 90% absol-

⁶⁾ Пленум на ЦК на ВКП по въпросите на образованието 30–31 юли 1969 г., София 1969, стр. 94.

ventů osmiletých základních škol se dále vzdělává na vyšších stupních škol. Zvláště mohutný rozvoj nastal ve vysokém školství, kde se počet studujících v letech 1960–1969 rovněž zdvojnásobil.

Úspěchy bulharského školství svědčí o velké práci, kterou strana vynaložila v této oblasti. Bulharská škola obstála ve zkoušce času a přispěla k dílu socialistické výstavby tím, že dala zemi početnou armádu inteligence spojené s lidem a vychované v duchu a ideálech komunismu. Na plénu ÚV BKS bylo rovněž potvrzeno, že úspěchy bulharské školy by byly nemyslitelné bez zkušeností, příkladu a neocenitelné pomoci sovětské pedagogiky a sovětské školy.

Na druhé straně — přes značné úspěchy na poli výchovy a vzdělání — rozvoj ekonomiky, kultury a společenských vztahů v současné době prokázal, že funkce školského systému neodpovídá již rychle narůstajícím společenským potřebám. Vycházejí z analýzy přeměn, které nastaly v oblasti výroby, vědy a techniky, jakož i z prognózy dalšího společensko-ekonomického rozvoje země, přijalo plénum ÚV KSB usnesení o zásadách nové reformy školství, jehož cílem je vytvořit nutné podmínky pro řešení trojjediného úkolu:

- příprava vysoce kvalifikovaných odborníků nového typu, schopných řešit složité úkoly vyplývající z vědeckotechnické revoluce a z rozvoje země;
- formování tvůrčích osobností, schopných samostatně myslet, orientovat se v situaci, řešit nové úkoly, překonávat vzniklé rozpory;
- příprava kádrů nejen vysoce kvalifikovaných a tvořivě myslících, ale i vychovaných v komunistickém duchu, věrných straně, aktivně bojujících za uvedení politiky strany v život.⁷⁾

Aby se tento trojjediný úkol mohl uskutečnit, je třeba poskytnout mladé generaci vzdělání vysoké úrovně. Plénum ÚV KSB proto doporučilo přejít v nedaleké budoucnosti na všeobecné středoškolské vzdělání. V usnesení se přitom nehovoří o nějakém určitém termínu, vymezujícím časově realizaci této reformy, ani se neprecizují podrobně způsoby, jak se má vytyčených úkolů dosáhnout. Naopak se doporučuje — zřejmě na základě poučení z minulých let — opírat se při realizaci všeobecného středního vzdělání o dosavadní typy středních škol — o střední všeobecné vzdělávací polytechnické školy, střední odborná učiliště a technikumy. Až se vytvoří potřebná základna a budou získány zkušenosti i dostatek pracovníků, přikročí se k vytvoření nového typu jednotné střední polytechnické školy, jejímž prostřednictvím se bude uskutečňovat všeobecné povinné střední vzdělání.

Při tvorbě modelu jednotné polytechnické školy je třeba vycházet z myšlenky o sblížení a prolínání dvou historicky vzniklých směrů v přípravě mladé generace na život — všeobecné vzdělávacího a odborného. V takovém vzdělávacím systému odpadá osmiletá škola jako samostatný učební článek.

⁷ Tamtéž, s. 98.

Struktura školství v BLR po r. 1969

Usnesení ÚV KSB „Zásady reformy školského systému v Bulharské lidové republice“ z 31. 7. 1969 bylo schváleno X. sjezdem KSB v dubnu 1971, který uložil úkoly pro jeho realizaci. Usnesení rady ministrů z 22. 1. 1972 pak potvrdilo model jednotné střední polytechnické školy povinné pro všechny žáky od 7 do 16 let. Tato jednotná desítiletá škola má být základem celého bulharského školství. Zároveň se připravuje ukončení korekce sítě škol, likvidace malých škol a organizace internátních a polo-internátních škol.

Přestavba školského systému přechodem na jednotnou desítiletou střední polytechnickou školu se nyní experimentálně ověřuje a její postupné zavedení má být ukončeno zhruba v letech 1980–81. Až na experimentální školy funguje tedy zatím stále školský systém z r. 1959, modifikovaný však v průběhu šedesátých let v důsledku zkušeností získaných za toto období. Nynější struktura školství odráží tedy zhruba stav, jaký existoval v r. 1969 – až na zmíněné experimentální školy, uvádějící v život školský model schválený radou ministrů v r. 1972.

Tuto strukturu tvoří:

- zařízení předškolní výchovy,
- všeobecně vzdělávací střední polytechnická škola, existující dosud v 5 formách:
 - a) úplná střední všeobecně vzdělávací škola s třídami I.–XI,
 - b) samostatná osmiletá základní škola,
 - c) samostatná počáteční škola s třídami I.–IV.,
 - d) samostatná škola s třídami V.–VIII. – progymnázium,
 - e) samostatná škola s třídami IX.–XI. – gymnázium,
- odborné školy, které se člení na
 - a) odborně technická učiliště (učňovské školy),
 - b) střední odborně technické školy,
 - c) střední odborné školy – technikumy,
- instituty pro učitele počátečních škol a pro učitelky škol mateřských,
- večerní školy a školy s dálkovým studiem,
- vysoké školy.

Předškolní výchova

Předškolní výchovu v BLR zajišťují jesle a mateřské školy. *Jesle* (jasli) pečují o děti ve věku od 3 měsíců do 3 let. Přednost při přijímání do jeslí mají děti zaměstnaných matek. Existují dva typy jeslí: celodenní a týdenní. V současné době existují v BLR i sanatorní jesle vyhrazené pro děti trpící plicní chorobou.

Mateřské školy (detski gradini) navštěvuje nyní v Bulharské lidové republice asi 70 % dětí ve věku od 3 do 7 let. Hlavním úkolem mateřské školy je připravovat děti ke vstupu do školy, dát základy komunistické výchovy, umožnit účast rodičů v hospodářském, společensko-politickém a kulturním životě země. Cíle předškolní výchovy se realizují prostřednictvím všech složek výchovy. Obsah zaměstnání zahrnuje seznamování dětí s nej-

blížejším prostředím, činnost sledující rozvoj řeči, osvojení základních početních úkonů. Nezapomíná se ani na výchovu estetickou (kreslení, modelování, zpěv, hudba) a tělesnou. Děti se seznamují s různými formami práce dospělých a samy vykonávají práci úměrnou jejich věku.

Mateřské školy v Bulharsku jsou vybaveny moderním zařízením a po stránce pedagogické i hygienické odpovídají vysokému standardu. Zvláště velká péče se věnuje tělesnému rozvoji a zdraví dítěte.

Stojí za zmínku, že se připravuje projekt, podle kterého se sloučí jesle s mateřskou školou v jedno pracoviště. Tím by se umožnil jednotný systém předškolní výchovy, v němž by se patřičně kombinovaly výchovné metody a prostředky zdravotního a pedagogického personálu.

Všeobecně vzdělávací škola

Všeobecně vzdělávací škola v Bulharsku se skládá ze dvou článků: základní školy, dříve 7leté, nyní 8leté, jako školy umožňující splnění povinné školní docházky, a školy střední, nazývané tradičně gymnáziem. Přesný název všeobecně vzdělávací školy podle zákona z r. 1959 zní: všeobecně vzdělávací polytechnická pracovní škola (obštoobrazovatelno trudovo-politechničesko učilište).

Z hlediska organizačního se rozlišují následující typy všeobecně vzdělávací školy:

1. *Počáteční škola*, zahrnující třídy I.—IV. pro děti ve věku od 7 do 11 let. Tato škola existuje v menších obcích. Její absolventi chodí do sousedních větších škol s třídami I.—VIII. Podmínkou zřízení počáteční školy je předpoklad, že do školy bude chodit alespoň 20 školou povinných dětí.⁸⁾

2. *Základní škola* s třídami I.—VIII. pro děti ve věku od 7 do 15—16 let. Základní škola má dva stupně. Prvý stupeň zahrnuje třídy I.—IV., druhý stupeň třídy V.—VIII. Druhý stupeň se nazývá tradičně progymnáziem a může existovat též jako samostatná organizační jednotka. V roce 1968/69 bylo v BLR 2902 základních škol, z toho 2376 na venkově. Progymnázií bylo pouze 98, z toho na venkově 55.

3. *Úplná střední polytechnická škola* s třídami I.—XI. pro mládež ve věku od 7 do 18—19 let. Tato škola se dělí na tři stupně: nižší stupeň s třídami I.—IV., střední stupeň s třídami V.—VIII. a vyšší stupeň s třídami IX.—XI. Vyšší stupeň se nazývá tradičně gymnáziem a někdy tvoří i samostatnou organizační jednotku, zvláště ve velkých městech, kde je více paralelních tříd. V roce 1968/69 bylo v Bulharsku 138 úplných středních všeobecně vzdělávacích škol, z toho 27 na venkově, a 135 gymnázií, z toho 3 na venkově. Do všeobecně vzdělávacího gymnázia se přijímají absolventi 8leté základní školy bez zkoušek, na základě komplexního hodnocení. Některá gymnázia přijímají pouze uchazeče, kteří se mohou prokázat výborným nebo velmi dobrým prospěchem.

Podle zákona z r. 1959 bylo úkolem základní školy zajistit žákům všeobecně vzdělávací a polytechnické vědomosti, vytvořit v nich základy výchovy mravní, fyzické a estetické, vypěstovat lásku k vlasti, k práci

⁸ UNESCO L'éducation dans le monde. T. II. s. 220.

a k společensky užitečné činnosti, připravit je pro další studium na odborných školách nebo ve vyšších třídách všeobecně vzdělávací školy.

Hlavním úkolem vyššího kursu střední polytechnické školy (gymnázia) bylo vychovat vzdělané a kulturní občany pro všechny oblasti života, kteří mohou pracovat aktivně v průmyslu, zemědělství, stavebnictví, kultuře apod. Tato příprava vyžadovala — jak jsme již uvedli — osvojení alespoň jedné profese všeobecného, nikoliv úzce specializovaného charakteru. Absolvování polytechnické střední školy opravňuje ke studiu na vysokých školách.

Úkolům všeobecné polytechnické školy odpovídal i učební plán, který obsahoval čtyři skupiny předmětů: a) všeobecně vzdělávací předměty, b) všeobecně technické předměty, c) technickou a praktickou výchovu usku-tečňovanou bezprostředně ve výrobě, d) volitelné předměty. Od 5. třídy bylo zavedeno odborné vyučování podle předmětů.

V r. 1964 byl vydán pro všeobecně vzdělávací školu nový učební plán, odrážející změny v koncepci školské soustavy vytvořené zákonem z r. 1959. Charakter bulharské školy zůstává i nadále polytechnický, pouze podstata polytechnizace se chápe v novém, moderním pojetí. Zásady polytechnizace se dotýkají všech předmětů, především pak matematiky, fyziky, chemie a biologie. Přepracované školské osnovy vyžadují, aby si žáci osvojili vědomosti o zákonech a principech přírodních věd a současně o jejich praktickém technickém a technologickém použití. Všechna cvičení — praktická, laboratorní, z oblasti teorie — jsou založena na příkladech čerpajících z lidské činnosti a hlavně z materiální výroby. Po skončení střední školy má každý mladý člověk mít znalosti o výrobním procesu a jeho řízení, jakož i o základních úkolech průmyslových podniků.

Skladba předmětů a přiděl hodin vyčleněný pro tyto předměty vyplývá z učebního plánu zavedeného od r. 1964/65. Tento plán prodělal v minulých letech ve třídách vyššího stupně (IX.—XI.) řadu změn, které pro lepší informaci čtenářů zařazujeme zde do tabulky.⁹⁾

Odborné školství

Ze zvýšené úlohy všeobecného vzdělání zdůrazňované při profesionální přípravě mladých odborníků vyplynulo několik závažných důsledků. Prvním z nich je, že vstup do odborných škol je podmíněn absolvováním základní osmileté školy. Dalším důsledkem je rozšíření rozsahu všeobecného vzdělání v osnovách i v učebních plánech na všech typech odborných škol, zvláště škol středních.

Školský zákon z r. 1959 stanovil dva typy odborných škol: odborně technická učiliště (učňovské školy; profesionalno-techničeski učilište) a střední odborné školy (technikumy; sredni profesionalni učilište).

V letech 1966/67 se začal vytvářet nový typ odborných učilišť — střední odborně technické školy (sredni profesionalno-techničeski učilište).

Odborně technická učiliště připravují kvalifikované dělníky pro všechna

⁹⁾ Srov. František Singule, Školství evropských socialistických zemí, Praha 1974, s. 72—75.

Učební plán všeobecně vzdělávací polytechnické pracovní školy tř.
I.–VIII. (r. 1964/65)

Předměty	Třídy								Celkem
	1	2	3	4	5	6	7	8	
Bulharský jazyk a literatura	11	11	11	7	6	6	5	5	62
Ruský jazyk	—	—	—	—	3	3	3	2	11
Západní cizí jazyk	—	—	—	—	—	—	—	2	2
Matematika	5	5	5	5	6	5	5	4	40
Fyzika a astronomie	—	—	—	—	—	1	2	2	5
Chemie	—	—	—	—	—	—	2	2	4
Biologie	—	—	—	2 ₁	—	2	2	2	7,5
Zeměpis	—	—	—	1 ₂	2	2	2	2	9,5
Dějepis a ústava	—	—	—	2	2	2	2	2	10
Tělesná výchova	2	2	3	3	3	2	2	2	19
Kreslení	1	1	1	1	2	2	2	—	10
Zpěv	1	2	2	2	2	2	1	1	13
Pracovní vyučování	2	2	3	3	3	3	2	2	20
Základy zemědělství	—	—	—	—	—	—	—	2	2
Celkem	22	23	25	26	29	30	30	30	215
Nepovinné vyučování									
Těsnopis	—	—	—	—	—	—	—	2	
Ruský jazyk	—	—	—	—	2	2	2	2	
Západní cizí jazyky	—	—	—	—	—	—	—	2	
Turecký jazyk	—	—	—	—	—	—	—	2	
Kreslení	—	—	—	—	—	—	—	2	

odvětví národního hospodářství. Svou strukturou a obsahem vzdělání odpovídají našim učňovským školám. Přijímají se do nich absolventi 8leté základní školy. Výuka trvá od 1 do 3 let podle náročnosti oboru. Praktickému výcviku je věnováno něco přes polovinu vyučovací doby. Část tohoto výcviku se uskutečňuje ve školních dílnách, část ve vybraných závodech, vybavených rovněž učňovskými dílnami. Zatímco školní dílny jsou určeny pro základní technický výcvik, dílny na závodech slouží k tomu, aby v nich žáci zhotovovali samostatně různé výrobky podle oboru, který si zvolili. Vyučuje se podle učebních plánů a osnov vypracovaných ministerstvem školství po dohodě s ostatními ministerstvy, kterým odborně technická učiliště podléhají.

Střední odborně technické školy, o nichž se zákon z r. 1959 nezmiňuje, jsou jakýmsi mezičlánkem mezi odborně technickými učilišti a středními odbornými školami — technikumy. Tyto školy poskytují střední všeobecné vzdělání a současně odbornou a technickou přípravu s výučním listem. Tato forma výuky se prosadila na základě touhy mladých lidí získat profesi a současně i možnost pokračovat ve studiu na vysokých školách. Výuka na těchto školách trvá obvykle 3 roky a končí maturitou. Z cílů středních odborně technických škol zákonitě vyplývá, že ve srovnání s odborně technickými učilišti se v nich zvyšuje počet hodin vyčleněných pro všeobecné vzdělávací předměty a na druhé straně se zmenšuje počet hodin věnovaných praktickému výcviku.

Střední odborné školy (technikumy) jsou úplné střední školy končící maturitou. Poskytují právo hlásit se na vysoké školy. Tyto školy odpoví-

Učební plán všeobecně vzdělávací polytechnické pracovní školy tř. IX.—XI. (gymnázia) r. 1964/65 + dodatečné změny v následujících letech

Předměty	Třídy			Celkem
	9	10	11	
Bulharský jazyk a literatura	3	3	4	10
Ruský jazyk	2	1	1	4
Západní jazyk	3	3	2	8
Matematika	5	4	5	14
Fyzika	3	3	4	10
Chemie	2	3	2	7
Biologie	2	2	—	4
Zeměpis	2	2	—	4
Dějepis a ústava	2	2	2	6
Základy komunismu	—	—	3	3
Psychologie a logika	—	1	—	1
Tělesná výchova	2	2	2	6
Zpěv	1	—	—	1
Předvojenská výchova	2	2	—	4
Nauka o strojích	3	—	—	3
Nauka o automobilech	—	4	—	4
Elektrotechnika	—	—	5	5
Celkem	32	32	30	94
Nepovinné vyučování				
Těsnopis	2	—	—	
Ruský jazyk	2	2	2	
Západní cizí jazyk	2	2	2	
Hudba	2	2	2	
Kreslení	2	2	2	
Turecký jazyk	2	2	2	
Nauka o automobilu	2	2	—	
Matematika	4	4	4	
Počtní technika	2	—	—	
Latina	2	2	—	

dají našim středním odborným školám. Jejich úkolem je vychovávat střední technický personál, odborníky pro různá odvětví průmyslu, zemědělství, stavebnictví, dopravu, obchodu, zdravotnictví atd.

V učebním plánu středních odborných škol je možno rozlišit čtyři skupiny předmětů: a) předměty všeobecně vzdělávací, b) předměty všeobecně technické, c) předměty příslušné specializace, d) praxi ve školních dílnách a praxi výrobní. Na předměty všeobecně vzdělávací se pamatuje 1/3 časového rozpočtu, stejně tolik na předměty specializace a ostatní čas na předměty obecně technické a praxi.

Praktické odborné školení se děje ve školních dílnách, případně ve školních pokusných hospodářstvích, a to současně se školením teoretickým. Absolventi středních odborných škol dostávají diplom osvědčující nabytí středního odborného vzdělání v příslušné specializaci. Diplom opravňuje absolventa k vykonávání příslušné profese a ke vstupu na všechny vysoké školy.

Vysoké školy

Bulharskému vysokému školství se dostalo plného rozvoje teprve po osvobození v r. 1944. Tak v r. 1939 bylo v Bulharsku pouze 5 vysokých škol, na kterých studovalo asi 10 000 studentů. Bulharské vysoké školy se snažily tehdy napodobovat západní evropské univerzity. Svě budoucí absolventy vedly k abstraktní vědecké učenosti, připravovaly intelektuální „elitu“ odtrženou od tužeb národa, od zájmu společnosti jako celku a zvláště pak od hospodářského rozvoje země. Tato elita měla sloužit jen administrativnímu aparátu monarchofašistického státu. To nevyhnutelně vedlo k rozporu mezi cíli těchto škol a jejich výsledky. Část inteligence překonala omezení, která jí kladly společenské a politické podmínky, statečně splnila úlohy lidové inteligence. Část mládeže, pocházející z řad buržoazie, studovala v zahraničí, přitom však byli špičkoví vědci často zbaveni možností navazovat mezinárodní kontakty.¹⁰⁾

Na začátku socialistické výstavby zaznamenaly vysoké školy prudký rozvoj kvantitativní i kvalitativní. Sociální složení studující mládeže se velmi změnilo. Tato přeměna se urychlila dočasným vytvořením zrychlených speciálních kursů pro dělníky a rolníky v letech 1949–1952. V roce 1950 sociální složení studentů již takřka odpovídalo struktuře obyvatelstva Bulharska v produktivním věku.

Vysoké školy v Bulharsku plní tyto čtyři hlavní úkoly:

1. Přípravují vysoce kvalifikované odborníky, vychované v duchu komunismu, odborníky, kteří si osvojili nejnovější výsledky vědy a techniky, kteří ovládají dobře technologii a organizaci výroby a jsou schopni samostatně tvůrčí praktické činnosti.

2. Realizují vědeckovýzkumnou činnost a rozvíjejí vědu v náležitém souladu se socialistickým budováním.

3. Doškolují kádry specialistů.

4. Popularizují mezi pracujícími vědecké poznatky, zevšeobecňují zkušenosti novátorů a vzorných pracovníků.¹¹⁾

I na vysokých školách platí zásada spojení vědy s produktivní prací, pro niž je vyčleněna jedna třetina studijního času v prvních a v posledních ročnících. Studující technických inženýrských oborů se účastní výrobní praxe v dílnách na závodech nebo v laboratořích vysokých škol nebo vzorných pracovišť. Studující vysokých škol zemědělských se účastní bezprostředně zemědělské výroby v školních experimentálních statcích, přičleněných ke školám a k vědeckovýzkumným institucím, ve státních statcích a v zemědělských družstvech.

Posluchači univerzit a vysokých škol ekonomických vykonávají produktivní a společensky užitečnou práci na závodech, ve vědeckovýzkumných ústavech, v laboratořích, na školách atd. Zásada spojení teorie s praxí platí též pro vysoké školy lékařské a umělecké. Aby se vysoké školy sblížily s aktuální hospodářskou problematikou státu, zákon doporučuje povolávat

¹⁰ V. V. Топенчаров, *Bulharská škola dnes a zajtra*, Bratislava 1971, s. 17.

¹¹ Закон об укреплении связи школы с жизнью и дальнейшем развитии народного образования в Народной Республике Болгарии. Речь министра Живкова по проекту закона, София 1961, стр. 9.

na školy lektory z výrobní sféry a udržovat kontakty s pracovišti, státními statky a pomáhat jim při vypracování konstrukčních, technologických a organizačních úkolů.

Pro specialisty s vysokoškolským vzděláním se organizuje doškolování ve formě postgraduálního studia.

Vedle univerzit, lékařských akademií a vysokých škol technických fungují tříleté instituty pro přípravu učitelů a vyšších techniků, které školský zákon označuje jako „polovysoké“. Tyto tříleté školy dávají za určitých předpokladů možnost pokračovat ve studiu na univerzitě nebo na jiné vysoké škole. Studium na univerzitě je zpravidla čtyřleté, na lékařských akademiích šestileté, na technických vysokých školách je zaveden dvoustupňový systém. Prvý cyklus trvá 3 roky, na něj navazuje cyklus dvouletý.

Vysokoškolské studium končí udělením diplomu. Pro vědeckou přípravu je jako u nás zřízena aspirantura. Dosahované vědecké hodnosti jsou kandidát věd a doktor věd. Jsou udělovány akademií věd. Docentura a profesura se dosahuje na základě habilitace.¹²⁾

Vysoké školy řídí ministerstvo školství. Pouze lékařské akademie podléhají ministerstvu zdravotnictví a sociální péče, vysoké školy umělecké řídí Výbor pro kulturu a umění.

Příprava učitelských kádrů

V předválečném Bulharsku bylo společenské a materiální postavení učitelstva velmi nízké. Tento negativní jev se však odrazil pozitivně v sociální struktuře učitelských řad, které posilovala především rolnická a dělnická mládež, jíž byly blízké pokrokové ideje, včetně ideje demokratizace. Proto také po vytvoření Bulharské lidové republiky byla uvolněna ze služby — ve srovnání např. s NDR — poměrně malá část učitelů, aktivních přívrženců fašismu. Po ideově politickém přeškolení a obeznámení se základy socialistické pedagogiky byli bulharští učitelé tedy v krátké době schopni plnit úkoly, které na ně kladla socialistická společnost.

Prudký rozvoj školství po r. 1944 vyžadoval značně velký počet učitelských kádrů — hlavně pro školy mateřské a počáteční. Nebylo tedy možné v tomto období usilovat o ideální přípravu učitelstva na bázi vysokoškolského studia a bylo nutno se spokojit s prozatímním řešením této otázky. V prvních letech po osvobození bylo proto urychleně organizováno vzdělání učitelek mateřských škol ve formě jednoročních kursů pro absolventky středních škol. V r. 1949 vznikly 4leté pedagogické školy pro přípravu učitelek mateřských škol, od r. 1951 též oddělení při 4letých pedagogických školách pro učitele tříd I.—IV. Do těchto škol se přijímali uchazeči s ukončeným progymnáziem. Teprve zákon z r. 1969 stanovil, že učitelky mateřských škol a učitelé tříd I.—IV. se musí připravovat na 3letých učitelských institutech, do kterých se přijímají osoby mající střední vzdělání (čl. 33).

¹² Mieczysław Pęcherski, Oświata i szkolnictwo w Ludowej Republice Bułgarii, op. cit., s. 132.

Tak byl v Bulharsku skutečně požadavek vysokoškolského vzdělání pro učitele a vychovatele bez ohledu na školu, na které učí. Tento požadavek bylo ovšem možno realizovat až po 15 letech existence lidové vlády, kdy kádrové potřeby byly v důsledku rychlého rozvoje školství vcelku již uspokojeny.

Prvním článkem systému vzdělávání učitelů jsou učitelské instituty určené pro přípravu učitelů tříd I.—IV. a pro přípravu učitelek mateřských škol. Podle zákona z r. 1959 měly být tříleté; v letech 1960—1962 toto ustanovení také skutečně platilo. V r. 1963/64 byla délka výuky zkrácena na 2 roky. Na instituty se přijímají hlavně uchazeči s maturitou na gymnáziu, někdy i s maturitou na střední odborné škole. Uchazeč musí prokázat nadání pro zpěv, kreslení a tělesnou výchovu a vykonat zkoušku z bulharského jazyka.

Existují rovněž dvouleté instituty připravující odborné učitele pro vedení výrobní praxe, pracovní vyučování a kreslení v tř. V.—VIII. (progymnázium). Do těchto institutů se přijímají uchazeči, kteří absolvovali střední odborné školy a kteří mohou prokázat znalosti z oblasti výrobní praxe. Učitelé ostatních předmětů na progymnáziích se vzdělávají na tříletých institutech pro vzdělání progymnaziálních učitelů.

Učitele pro třídy V.—XI. připravují univerzity a pedagogické fakulty se 4letou studijní dobou, učitele kreslení a zpěvu — vysoké školy umělecké a učitele tělesné výchovy — institut tělesné výchovy.

Do roku 1950 se odborné vzdělání a vzdělání pedagogické budoucích učitelů uskutečňovalo každé zvlášť. Kandidáti učitelství ve třídách V.—XI. získávali odborné vzdělání v dané specializaci na vysoké škole, vzdělání pedagogické nabývali v jednoročním ústavu pro praktikanty na jednom z gymnázií v Sofii. Po roce 1950 si budoucí učitelé osvojují na vysokých školách současně jak vzdělání odborné, tak pedagogické.

Další vzdělání pedagogů řídí ministerstvo školství a ústřední výbor Svazu učitelů. Bezprostředně je organizují instituty pro další vzdělávání učitelů. Takové instituty jsou v BLR 3: v Sofii, ve Varně a v Staré Zagoře. V ústředním institutu pro další vzdělávání učitelů v Sofii je 24 kateder, odpovídajících různým učebním předmětům: 16 pro školy všeobecně vzdělávací, 8 pro školy odborné. Instituty ve Varně a ve Staré Zagoře doškolují pouze v oblasti všeobecně vzdělávacích předmětů. Činnost institutů spočívá hlavně v organizování kursů a seminářů (konferencí). Zásadně je každý učitel povinen účastnit se doškolovacího kursu jedenkrát za 5 let. Organizují se též měsíční kursy pro nově jmenované ředitele. V terénu organizují doškolování učitelů metodické kabinety, podléhající meritorně institutům pro další vzdělávání učitelů a organizačně školským úřadům.

Péče o děti a mládež

Péče o děti a mládež se projevuje v Bulharsku v různých formách. Existují institucionální formy péče o děti a mladistvé zbavené úplně nebo částečně rodičovské péče, jako např. dětské domovy, a také různé formy této péče uskutečňované školou v rámci její výchovné funkce.

Dětské domovy přijímají plnou péči o vychovance a starají se o jejich

rozumový, tělesný a mravní rozvoj. Organizační jednotkou je skupina, kterou řídí kvalifikovaný vychovatel s učitelskou aprobačí. Vedle toho zde existují pionýrské a komsomolské skupiny. Děti pod vedením vychovatelů vypracovávají domácí úkoly, účastní se různých kulturních a sportovních akcí, vykonávají také práce, které mají za účel zlepšení životních podmínek v dětském domově. Chovanci jsou zapojováni i do prací technického a zemědělského charakteru. Po absolvování základní školy se učí dále na středních všeobecně vzdělávacích nebo odborných školách.

Internáty mají za úkol zajistit návštěvu školy přespolním žákům. Existují hlavně při všeobecně vzdělávacích školách, aby tak umožnily venkovské mládeži splnit povinnou školní docházku i nadále se vzdělávat na školách vyššího stupně. Určitou obměnou internátů jsou *penzionáty*, jichž bylo v r. 1968/9 už 608 s 65 674 chovanci.

Školy plní svou výchovně opatrovnickou funkci tím, že organizují polointernáty, klubovny, školní jídelny a potřebným žákům poskytují materiální pomoc.

Polointernáty se začaly zřizovat od r. 1958/59. Ve zvláštních místnostech zde přebývají děti až do 17 hod., připravují se na příští den a tráví volný čas pod vedením vychovatelů. Po celý den dostávají plnou stravu.

Obměnou polointernátů jsou do určité míry žakovské družiny, jejichž hlavním úkolem je poskytnout pomoc žákům při vypracování domácích úkolů. V družinách přebývají z větší části děti rodičů, kteří pro své zaměstnání nemají možnost věnovat se svým dětem v jejich volném čase a přesvědčovat se, jak plní své studijní úkoly.

Uvedené formy péče o děti a mládež samozřejmě nevyčerpávají veškerou činnost týkající se této oblasti. Tak jako v jiných socialistických státech, organizují se i pro bulharské děti za pomoci národních výborů, státních statků, zemědělských družstev a závodů rekreační tábory u moře a v horách.

PERSPEKTIVY ŠKOLSTVÍ V BLR

Jak již bylo řečeno na předchozích stránkách, uskutečňuje se v Bulharské lidové republice postupná přestavba školského systému přechodem na jednotnou desetiletou střední polytechnickou školu, určenou pro všechny žáky od 7 do 16 let.

Jednotná střední polytechnická škola je kvalitativně novým typem školy, je cestou k uskutečňování zásady všeobecného úplného středoškolského vzdělání.¹³

Škola nového typu je svým charakterem:

jednotná — zajišťuje jednotný základ učení, reálnou možnost výuky a výchovy všech chlapců a děvčat a tím zvýšení úrovně vzdělanosti a kultury všech sociálních vrstev obyvatelstva;

střední — zajišťuje úplné středoškolské vzdělání, všeobecně vzdělávací a pracovní polytechnickou přípravu, nezbytnou pro další sebevzdělání

¹³ Podrobně viz Návrh obsahu bulharské jednotné střední polytechnické školy, Výzkumný ústav odborného školství, Praha 1975.

i pro přechod na všechny vysoké školy; poskytuje jednotné všeobecné vzdělání v rozsahu potřebném pro všechny občany, zajišťuje ideově politickou, estetickou, mravní, pracovní a tělesnou výchovu a rozvíjení individuálních zájmů a schopností mladého pokolení; odpovídá světovým tendencím ve zdokonalování středoškolského vzdělání;

pracovně polytechnická — realizuje marxisticko-leninskou zásadu sepětí výuky s výrobní činností, spojení teorie s praxí; poskytuje systém polytechnických znalostí, pěstuje schopnost uplatňovat vědecké poznatky v nejrůznějších oblastech soudobé výrobní činnosti, vytváří soustavu pracovních dovedností a návyků; umožňuje zapojení do společensky produktivní práce, pomáhá žákům orientovat se při volbě povolání a připravuje je psychicky i prakticky k urychlenému osvojování výrobní specializace.

Cílem JSPŠ je na základě všestranných znalostí o základech vědy i výroby formovat u žáků za jejich aktivní účasti ve vyučovacím a výchovném procesu dialekticko-materialistický světový názor a široký polytechnický rozhled, rozvíjet jejich poznávací schopnosti a fyzickou zdatnost, pěstovat mravní a estetické kvality a vlastnosti, komunistický vztah k práci a schopnost aktivní účasti ve výrobní činnosti, připravovat mladé pokolení pro další vzdělávání i pro společensky užitečnou pracovní činnost.

Budování střední polytechnické školy nového typu je komplexní a velmi složitá otázka. Její řešení je spojeno s všestranným výzkumem vývoje středoškolského vzdělání v Bulharské lidové republice i v zahraničí, s výzkumem dynamiky a charakteru změn ve vědeckém poznávacím procesu i ve výrobě, s výzkumem vlivů společenského a vědeckotechnického pokroku na rozvíjení fyzických předpokladů i poznávacích schopností žáků.

Cíle a funkce jednotné školy určují též cíle a obsah základních vzdělávacích a výchovných směrů, konkrétní cíle a náplň jednotlivých učebních předmětů a etap výuky.

Specifické zvláštnosti ve vývoji žáků společně s řadou vědecko-didaktických poznatků způsobují, že ve struktuře JSPŠ se utvářejí dva podmíněně členěné, ale organicky spjaté stupně výuky, a to od I. do III. ročníku a od IV. do X. ročníku.

Na podkladě úvah a studií pracovníků Bulharské akademie věd, Vědeckovýzkumného ústavu školství T. Samodumova, sofijské univerzity a dalších vysokých škol i školských pracovníků byl vypracován učební plán JSPŠ, soubor vyučovacích předmětů a časový rozvrh výuky; vyjasnily se konkrétní cíle výuky a struktura obsahu vyučování v jednotlivých předmětech.

Nomenklatura učebních předmětů vychází ze strukturálních změn, které nastaly ve vědě, v technice i ve výrobě. Soustava učebních předmětů respektuje procesy v rozvoji vědy, které jsou do značné míry dvoustranné — na jedné straně je to diferenciací, vyčleňování a osamostatňování nových vědních oblastí, oborů a cílů, na druhé straně je to integrace příbuzných vědních oblastí, stále zřetelnější pronikání vědy do výroby, přerod vědy ve výrobní sílu. V jednotlivých předmětech jsou do výuky zahrnuty i nové vědecké oblasti — prvky lineární algebry, kvantové mechaniky, cytologie, mikrobiologie, ekologie aj.

Nomenklatura učebních předmětů předpokládá pět skupin předmětů —

Diferencovaná výuka		Matematicko-fyzikální směr			
Poř. čís.	Vyučovací předměty	IX	X	Celkem I–X	Celkem IV–X
1.	Bulharský jazyk a literatura	4	3	66	37
2.	Ruský jazyk	2	2	19	17
3.	Matematika	6	6	54	38
4.	Dějepis	2	2	14	14
5.	Morálka a právo	—	—	2	2
6.	Estetika	1	—	1	1
7.	Nauka o společnosti	—	2	2	2
8.	Vlastivěda	—	—	3	—
9.	Zeměpis	2	—	10	10
10.	Biologie	1	2	12	12
11.	Fyzika a astronomie	4	4	15	15
12.	Západní jazyk	1	1	7	7
13.	Chemie	2	2	9	9
14.	Kybernetika	—	1	1	1
15.	Výtvarné umění	—	—	9	6
16.	Hudební výchova a zpěv	—	—	13	7
17.	Tělesná výchova	2	2	22	14
18.	Pracovní výchova				
	a) technologie	1	1	3,5	3,5
	b) praxe	4	4	23,5	17,5
	c) rýsování	—	—	1	1
	Povinné hodiny celkem	32	32	287	214
	Fakultativní výuka	4	4	21	15
	Povinné a fakultativní hodiny	36	36	308	229
	Výrobní praxe ve dnech	28	14		

Diferencovaná výuka		Biologicko-chemický směr			
Poř. čís.	Vyučovací předměty	IX	X	Celkem I-X	Celkem IV-X
1.	Bulharský jazyk a literatura	4	3	66	37
2.	Ruský jazyk	2	2	19	17
3.	Matematika	4	4	50	34
4.	Dějepis	2	2	14	14
5.	Morálka a právo	—	—	2	2
6.	Estetika	1	—	1	1
7.	Nauka o společnosti	—	2	2	2
8.	Vlastivěda	—	—	3	—
9.	Zeměpis	2	—	10	10
10.	Biologie	3	3	15	15
11.	Fyzika a astronomie	3	3	13	13
12.	Západní jazyk	1	1	7	7
13.	Chemie	3	4	12	12
14.	Kybernetika	—	1	1	1
15.	Výtvarné umění	—	—	9	6
16.	Hudební výchova a zpěv	—	—	13	7
17.	Tělesná výchova	2	2	22	14
18.	Pracovní výchova				
	a) technologie	1	1	3,5	3,5
	b) praxe	4	4	23,5	17,5
	c) rýsování	—	—	1	1
	Povinné hodiny celkem	32	32	287	214
	Fakultativní výuka	4	4	21	15
	Povinné a fakultativní hodiny	36	36	308	229
	Výrobní praxe ve dnech	28	14		

Diferencovaná výuka		Historicko-filologický směr			
Poř. čís.	Vyučovací předměty	IX	X	Celkem I-X	Celkem IV-X
1.	Bulharský jazyk a literatura	5	5	69	40
2.	Ruský jazyk	2	2	19	17
3.	Matematika	4	4	50	34
4.	Dějepis	3	3	16	16
5.	Morálka a právo	—	—	2	2
6.	Estetika	1	—	1	1
7.	Nauka o společnosti	—	2	2	2
8.	Vlastivěda	—	—	3	—
9.	Zeměpis	2	—	10	10
10.	Biologie	1	2	12	12
11.	Fyzika a astronomie	3	3	13	13
12.	Západní jazyk	2	1	8	8
13.	Chemie	2	2	9	9
14.	Kybernetika	—	1	1	1
15.	Výtvarné umění	—	—	9	6
16.	Hudební výchova a zpěv	—	—	13	7
17.	Tělesná výchova	2	2	22	14
18.	Pracovní výchova				
	a) technologie	1	1	3,5	3,5
	b) praxe	4	4	23,5	17,5
	c) rýsování	—	—	1	1
	Povinné hodiny celkem	32	32	287	214
	Fakultativní výuka	4	4	21	15
	Povinné a fakultativní hodiny	36	36	308	229
	Výrobní praxe ve dnech	28	14		

Diferencovaná výuka		Výrobní směr			
Poř. čís.	Vyučovací předměty	IX	X	Celkem I-X	Celkem IV-X
1.	Bulharský jazyk a literatura	4	3	66	37
2.	Ruský jazyk	2	2	19	17
3.	Matematika	4	4	50	34
4.	Dějepis	2	2	14	14
5.	Morálka a právo	—	—	2	2
6.	Estetika	1	—	1	1
7.	Nauka o společnosti	—	2	2	2
8.	Vlastivěda	—	—	3	—
9.	Zeměpis	2	—	10	10
10.	Biologie	1	2	12	12
11.	Fyzika a astronomie	3	3	13	13
12.	Západní jazyk	1	1	7	7
13.	Chemie	2	2	9	9
14.	Kybernetika	—	1	1	1
15.	Výtvarné umění	—	—	9	6
16.	Hudební výchova a zpěv	—	—	13	7
17.	Tělesná výchova	2	2	22	14
18.	Pracovní výchova				
	a) technologie	2	2	5,5	5,5
	b) praxe	5	6	26,5	20,5
	c) rýsování	1	—	2	2
	Povinné hodiny celkem	32	32	287	214
	Fakultativní výuka	4	4	21	15
	Povinné a fakultativní hodiny	36	36	308	229
	Výrobní praxe ve dnech	28	14		

humanitní, matematicko-přírodovědnou, ideologickou a soustavy pracovního a fyzického rozvoje a výchovy.

Vzájemný poměr jednotlivých skupin učebních předmětů je určen v závislosti na jejich úloze a významu pro celkové formování jedince. Jsou brány v úvahu i všeobecné tendence v rozvoji středního školství v zahraničí a především struktura a vzájemný vztah předmětových skupin na všeobecně vzdělávacích školách SSSR.

Stoupající ideologická a sociálně-ekonomická funkce nové školy určuje nutnost kvalitativně nových předmětů. V učebním plánu se vyčlenily předměty: vlastivěda, morálka a právo, nauka o společnosti, estetika, kybernetika, základy technologie, rýsování.

Učební plán tohoto nového typu školy věnuje relativně nejvíce času vyučování bulharskému jazyku a matematice. Potvrzuje se tím mimořádná důležitost mateřského jazyka a matematiky pro moderní přípravu a výchovu mladého pokolení. Značné zvýšení počtu hodin zaznamenává pracovní výchova, předměty ideologického cyklu a ruský jazyk.

Soustava učebních předmětů a čas potřebný na jejich výuku vychází i ze zásady, aby JSPŠ zahrnula do svých povinných osnov pouze to hlavní,

rozhodující, to, co nemůže být vhodně a hodnotně doplňováno prostřednictvím masových sdělovacích prostředků i prostřednictvím mimotřídních a mimoškolních forem práce.

Charakteristickým rysem struktury a náplně učebního plánu je myšlenka slučování jednotné všestranné přípravy žáků s diferencovanou soustavou rozvíjení jejich individuálních zájmů a schopností.

Soustava diferencované výuky zahrnuje:

1. Jednotnou střední polytechnickou školu, kde se uplatňuje
 - a) volitelná, avšak povinná výuka fyzice, chemii, biologii, matematice, bulharskému jazyku, literatuře a dějinám v rámci prohloubené a rozšířené výuky ve specializovaných třídách (větvích) v rozmezí 3 hodin týdně;
 - b) fakultativní výuka předmětům, které nejsou zahrnuty do povinné nomenklatury učebního plánu — psychologie, logika, sociologie, geologie aj;
 - c) diferencovaná soustava pracovní výchovy v IX. a X. ročníku, což je na jedné straně vyjádřeno rozšířenou výukou výrobních předmětů ve specializovaných třídách (výrobní větev) a na druhé straně možností každého žáka zaučit se podle volby v některém výrobním odvětví jednotlivých sfér národního hospodářství;
 - d) soustava různorodé a tvořivé mimotřídní a mimoškolní činnosti.
2. Specializovaná školní zařízení — školy, kde se vyučuje v ruském jazyce nebo v některém západním jazyce, umělecké školy, sportovní školy ap.
3. Soustavu odborných škol, které po určitou dobu v souladu s potřebami hospodářského rozvoje země budou existovat souběžně s JSPŠ a budou zajišťovat diferencovanou přípravu kádrů potřebných ve výrobní sféře.

Diferencovaná výuka, zahrnutá v učebních osnovách JSPŠ, se vyznačuje těmito rysy:

- je budována na základech marxisticko-leninského učení o jednotě obecných a zvláštních sklonů a schopností, má vyhraněně pedagogický a psychologický charakter; provádí se na podkladě jednotné a všeobecné průpravy, kterou dostávají všichni žáci od I. do VIII. ročníku;
- diferenciace se provádí po VIII. ročníku, v IX. a v X. ročníku;
- diferenciace není příliš hluboká — zahrnuje 3 hodiny týdně v IX. a v X. ročníku; týká se nejdůležitějších vědních a výrobních oblastí;
- zapojení žáků do soustavy diferencované výuky nepředurčuje definitivně jejich další vývoj; diferencovaná výuka, kterou povinně volí žáci IX. a X. ročníku, zahrnuje asi 9 % celkového počtu vyučovacích hodin v těchto ročnících.

Diferencovaná soustava výuky poskytuje možnost snižovat přetíženost žáků. Dobrovolná volba některých učebních předmětů stimuluje aktivitu a pracovní výkon jednotlivců. Souběžně s tím usnadňuje diferencovaná výuka přechod na další stupně vzdělávací soustavy, vytváří subjektivní předpoklady pro nepřetržité další vzdělávání a sebevzdělávání.

Základním rysem nových učebních osnov je jejich ideologické zaměření na utváření komunistického přesvědčení, dialektického myšlení a třídně stranického přístupu ke studiu, k rozboru a hodnocení společenských jevů a procesů, zaměření na utváření motivů, kterými se žáci řídí ve svém cho-

vání a jednání, na správnou orientaci v soudobém společenském dění, na dosahování ideové pevnosti a nesmiřitelnosti vůči buržoazní ideologii.

Na jednotnou střední polytechnickou školu navazují organicky vysoké školy, vyšší odborné školy a učňovská zařízení.

Vysokoškolské vzdělání je organizováno dvoustupňovitě. Prvý stupeň trvá 3 roky a studentům se dostává základního vzdělání v širokém oboru. Nejlepší studenti budou mít možnost pokračovat ve vysokoškolském studiu se zaměřením na určitou specializaci po dobu dalších dvou let. Poměr studentů na obou stupních má být asi 80 : 20.

Příprava pedagogických kádrů má trvat celkem 4 roky, pro 1. stupeň 3 roky.

Vyšší odborné školy připravují odborníky především směru technicko-průmyslového, dále ekonomického a odborníky pro terciární sektor (zdravotnictví a další).

Příprava odborníků v odborných školách se děje řádnou formou studia (délka studia do 2 let), formou večerního studia a studia při zaměstnání (do 3 let) podle jednotného učebního plánu.

Příprava kvalifikovaných dělníků probíhá v odborně technických učilištích, v učebních střediscích a individuální anebo brigádní metodou přímo na pracovišti. Doba odborné přípravy kvalifikovaných dělníků se bude pohybovat po absolvování jednotné střední polytechnické školy od 3 měsíců do 1 1/2 roku, a to v závislosti na rozsahu požadovaných vědomostí a dovedností.¹⁴

Jednotná střední polytechnická škola se tak chápe jako počáteční příprava k dělnickým a jiným povoláním (její prekvalifikační stupeň), na kterou by měla navazovat příprava další.

РАЗВИТИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ НАРОДНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В БОЛГАРИИ

После вооруженного народного антифашистского восстания в 1944 г. демократическая Болгария унаследовала школьную систему, которая, вопреки всем усилиям осуществить коренную реформу в области просвещения в прошлом столетии, отличалась существенными недостатками. Поэтому народное правительство поставило перед собой цель устранить безграмотность, обеспечить обязательное, бесплатное единое воспитание, открыть для всех детей одинаковые возможности для приобретения более высокого образования.

По указанию закона 1948 года была создана система народного образования с одинаковой структурой, открытая для всех детей, независимо от пола, религиозной принадлежности, национальности, социального и общественного положения. Тот же закон обеспечил образование на научных марксистско-ленинских началах. По закону 1959 г. всеобщее и обязательное обучение было продлено с 7 на 8 лет.

Анализируя опыт прошедших лет, Коммунистическая партия Болгарии на съезде, состоявшемся 31-го июля 1969 г., заявила, что систему народного образования необходимо усовершенствовать так, чтобы она отвечала современным и будущим экономическим, научным и культурным требованиям социалистической Болгарии. В согласии с этим решением всеобщее и обязательное обучение было продлено на 10 лет.

¹⁴ Srov. Karel Pačevěd, Některé poznatky z připravované přestavby školství v BLR, Socialistická škola, XII (1971/72), č. 10, s. 298.

DIE ENTWICKLUNG UND PERSPEKTIVE DES BULGARISCHEN SCHULWESENS

Nach dem bewaffneten nationalen antifaschistischen Aufstand 1944 übernahm das demokratische Bulgarien ein Bildungswesen, das trotz aller Reformbestrebungen im letzten Jahrzehnt beträchtliche Mängel aufwies. Die Volksregierung nahm die Beseitigung des Analphabetentums, die effektive Verallgemeinerung des obligatorischen Unterrichts, den freien Zutritt zur Hochschulausbildung in ihr Programm auf.

Durch die Reform von 1948 erhielt die Ausbildung eine einheitliche Struktur und stand allen Kindern und Jugendlichen aus Stadt und Land, ohne Unterschied des Geschlechts, der Religion und der Nationalität offen. Der Unterricht erhielt durch dieses Gesetz eine wissenschaftliche, auf die marxistisch-leninistische Weltanschauung gegründete Ausrichtung. Durch das Gesetz von 1959 wurde die allgemeine Schulpflicht von 7 auf 8 Jahre verlängert.

Auf der Plenartagung des Zentralkomitees der Bulgarischen Kommunistischen Partei vom 31. Juli 1969 ist das Unterrichtswesen umfassend analysiert und auf die gegenwärtigen und künftigen ökonomischen, wissenschaftlichen und kulturellen Forderungen des sozialistischen Bulgariens abgestimmt worden. Im Einklang mit diesem Beschluss wird der verpflichtende Unterricht auf die Dauer von 10 Jahren verlängert.